

29.8.2006

Dnro 2483/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Anu Rita

VANKIEN ILMAISUVAPAAUS

1 KANTELU

Kantelija pyysi - - - eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan saapuneessa kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan Kylmäkosken vankilan menettelyä - -
- sekä atk-kurssin kurssijulkaisun tarkastamisen ja poiskeräämisen osalta.

- - -

3 RATKAISU

- - -

3.2 Kurssijulkaisun sisältö ja hallussapito

Tapahumat

Kantelun mukaan atk-kurssin kurssijulkaisussa olleessa fiktiivisessä tarinassa mainittu erään vartijan nimi vaadittiin poistettavaksi. Poistopyynnön esitti vankilan opinto-ohjaaja. Nimi poistettiin ja tilalle muutettiin kuvitellun henkilön nimi. Kurssilaisilla olleet korjatut julkaisut kerättiin kuitenkin sellitarkastuksen yhteydessä pois ja toimitettiin vartijoiden tarkastettavaksi. Kantelijan mukaan menettely loukkasi hänen sananvapauttaan.

Asiassa on selvitetty muun muassa seuraavaa: Kyseessä oli atk-kurssi, jolla opiskeltiin kuvankäsittelyä ja julkaisun tekemistä ja jonka opinnäytetyönä tehtiin kantelussa tarkoitettu kurssijulkaisu. Kurssin opettajana toimi ns. (vankilan) ulkopuolinen opettaja aikuiskoulutuskeskuksesta. Vastaavia kursseja oli järjestetty aiemminkin. Kurssilaisten kanssa sovittiin aina ennakolta kurssin pelisäännöt, joiden mukaan julkaisu ei saanut sisältää loukkaavaa, epäasiallista tai vankilan järjestystä vaarantavaa materiaalia. Käytäntönä oli myös ollut, ettei muiden vankien tai henkilökunnan nimiä saanut julkaista heidän suostumuksettaan. Näiden pelisääntöjen noudattamisen varmistamiseksi julkaisun kävi läpi johtaja tai hänen määräämänsä virkamies.

Kylmäkosken vankilan selvityksessä kerrotaan, että (kantelijan mainitseman) korjauskehotuksen jälkeen vartijan nimi muutettiin sanaksi "eturauhanen".

Selvityksen mukaan julkaisu todettiin myös muiltakin osin julkaisukelvottomaksi ja julkaisukiellosta huolimatta joitakin kappaleita kulkeutui kurssilaisten mukana vankiosastoille, joilta ne kerättiin pois laitosjärjestystä vaarantavana ja herjaavana materiaalina.

Kylmäkosken vankilan tänne pyynnöstä lähettämät kurssijulkaisun ensimmäinen ja toinen versio eroavat toisistaan huomattavasti. Ensimmäisessä versiossa on mainitun vartijan nimen sisältäneen tarinan lisäksi lähinnä pilakuvia ja vitsejä. Toisen version, jossa vartijan nimi oli muutettu, sisältö poikkeaa ensimmäisestä versiosta muutoinkin kuin nimen osalta huomattavasti muun muassa siten, että alkuperäisen julkaisun pilakuvat on poistettu ja artikkelien määrää on lisätty.

Oikeusohjeita

Perustuslain 12 §:n mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 5 §:n mukaan vangeilla on oikeus kohtuullisessa määrin ottaa vastaan ja omalla kustannuksellaan hankkia kirjallisuutta ja lehtiä.

RTL:n 2 luvun 6 §:n mukaan vangilla on oikeus pitää hallussaan kohtuullinen määrä henkilökohtaisia käyttöesineitä.

RTL:n 3 luvun 3 §:n mukaan vankien käytössä olevia tiloja ja heidän hallussaan olevaa omaisuutta voidaan tarkastaa tarpeen vaatiessa. Esineet, jotka ovat omiaan aiheuttamaan haittaa laitoksen siisteydelle, järjestykselle tai turvallisuudelle, voidaan ottaa laitoksessa säilytettäväksi tai lähettää vangin osoittamaan paikkaan laitoksen ulkopuolelle.

Vankeinhoitoasetuksen 5 §:n mukaan vankeja ja vankien käytössä olevia tiloja on valvottava siten kuin rangaistuslaitoksen järjestys, laitoksessa pitämisen varmuus ja vankien turvallisuuden takaaminen edellyttävät.

Vankeinhoitoasetuksen 35 §:n mukaan vanki saa rangaistuslaitoksessa pitää hallussaan kohtuullisen määrän sellaisia henkilökohtaisia käyttöesineitä, joista ei aiheudu haittaa laitoksen siisteydelle, järjestykselle eikä turvallisuudelle.

Kannanotto

Perustuslaissa turvattu sananvapaus koskee myös vankeja. Vankeinhoitoviranomaiset voivat puuttua vankien sananvapauteen vain, jos siihen on lailla säädetty oikeus. Sananvapauden soveltamisalan piiriin kuuluvat kaikenlaiset tiedot, mielipiteet ja muut viestit niiden sisällöstä riippumatta ja siihen katsomatta, missä tarkoituksessa viestejä ilmaistaan tai julkistetaan (Perusoikeudet, Hallberg ym., s. 390).

Perusoikeuksien rajoittamista säätelevät seuraavat rajoitusedellytykset: lailla

säättämisen vaatimus; hyväksyttävyystvaatimus; ydinalueen koskemattomuuden vaatimus; suhteellisuusvaatimus; oikeusturvavaatimus ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus. Perusoikeuteen tehtävän rajoituksen tulee täyttää samanaikaisesti kaikki rajoitusedellytysten vaatimukset. Lisäksi perusoikeuden rajoitukset tulee voida oikeuttaa kussakin yksittäistapauksessa ja kunkin oikeuden osalta erikseen. Vaikka rajoitusedellytyksillä on keskeinen merkitys erityisesti lakeja säädettäessä, niille on annettava merkitystä myös lakeja sovellettaessa. Mitä huonommin laki täyttää perusoikeuksien rajoittamista koskevat yleiset edellytykset, esimerkiksi täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen, sitä suurempi merkitys perusoikeussäännökselle tulee laintulkinnassa annettavaksi. Erityisesti suhteellisuusvaatimusta joudutaan arvioimaan myös lain soveltamistilanteissa. Lisäksi perusoikeutta rajoittavaa lain säännöstä tulee soveltaa perusoikeusmyönteisesti, eli valita lain perusteltavissa olevista tulkintavaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista.

Vankien kirjallisuus- ja lehtihankinnoista on nimenomaisesti säädetty RTL:n 2 luvun 5 §:ssä, jota on tulkittu siten, ettei haltuunsaantia ole mahdollista rajoittaa julkaisun laadun tai sisällön perusteella (HE 239/1972 ja oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytäntö, esim. dnro 648/4/92 ja siinä mainitut tapaukset), jos kyseessä on julkaisu, joka on Suomessa kenen tahansa vapaasti hankittavissa. RTL:n 2 luvun 5 § ei kuitenkaan sanamuotonsa mukaan koske muita sananvapauskysymyksiä kuin lehtien ja kirjojen hankkimista, minkä on nähdäkseni ajateltu tarkoittavan niiden hankkimista laitoksen ulkopuolelta.

Nyt kyseessä olevan kaltaisesta sananvapauden käyttämisestä – vankien omien mielipiteiden julkistamisesta kirjallisesti ja näiden hallussapidosta – ei ole nimenomaisia, yksilöityjä lainsäännöksiä. Vankien hallussa olevaan omaisuuteen voi kuitenkin kohdistua rajoituksia rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain perusteella.

Vankien laatimaa kurssijulkaisua voitaneen sinänsä pitää RTL:n 3 luvun 3 §:ssä tarkoitettuna omaisuutena/esineenä, joka voidaan ottaa laitoksessa säilytettäväksi, jos se on omiaan aiheuttamaan haittaa laitoksen siisteydelle, järjestykselle tai turvallisuudelle. Tähän toimenpiteeseen ryhtyminen julkaisun sisällön perusteella on kuitenkin varsin ongelmallista ottaen huomioon RTL 2 luvun 5 §:n tulkinnan ja perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Näin ollen muu syy kuin omaisuuden haittaavan suuri määrä, josta tässä ei ole ollut kyse, voi mielestäni olla pois ottamisen perusteena vain poikkeuksellisesti.

Nyt kyseessä olleiden julkaisujen osalta totean vankilan menettelystä seuraavan:

Vangin hallussa olevan omaisuuden tarkastaminen on lain mukaan mahdollista. Näin ollen kurssijulkaisu on saatu tarkastaa niin ennakoita kuin valmistamisensa jälkeenkin. Ongelmallista sen sijaan on, milloin vankeinhoitoviranomaiset voivat ryhtyä julkaisun sisällöstä johtuviin toimiin.

Käytettävissäni olevan selvityksen mukaan kurssijulkaisun ennakkotarkastus,

muutoskehotus ja poiskerääminen ovat perustuneet vankilan johdon ja valvonnasta vastaavan henkilökunnan näkemyksiin, eikä kurssin opettaja ole osallistunut näihin toimiin. Kyse ei siis ole ollut opettajan toimenpiteistä, joilla olisi pyritty opetuksellisessa mielessä ohjaamaan kurssilaisia korkeatasoisen julkaisun tekemiseen, vaan muun henkilökunnan lähinnä laitosjärjestyksellä ja -turvallisuudella tai hyvällä tavalla ja sopivuudella perutelluilla toimilla.

Nyt kyseessä olevan julkaisun kumpikaan versio ei nähdäkseni ainakaan vankilan ulkopuolella tehtynä olisi ollut lainvastainen siten, että viranomaisten olisi ollut mahdollista puuttua sen sisältöön.

Totean vielä julkaisun sisällöstä tarkemmin seuraavan: Ensimmäisessä versiossa esiintynyt vartijan nimi (vain sukunimi) esiintyi kuvitteellisessa tarinassa, jossa ei mielestäni ollut mitään kyseistä vartijaa loukkaavaa. En näe vartijan sukunimen julkaisemisessa myöskään mitään laitosturvallisuutta tai -järjestystä vaarantavaa, erityisesti kun tieto virkamiesten henkilöllisyydestä on pääsääntöisesti julkinen. Vankien velvoittaminen muuttamaan julkaisun sisältöä tältä osin on ristiriidassa sananvapauden kanssa eikä sille ole ollut laillisia perusteita.

Toisessa versioissa vartijan nimeksi oli laitettu Eturauhanen. Tällöin kirjoituksesta ei käynyt enää ilmi, kenestä alkuperäisessä versioissa oli ollut kyse, joten alun perin mainittuun henkilöön tai kehenkään muuhunkaan ei voi katsoa kohdistuvan nimittelyä. Tältä osin en näe olleen laillisia perusteita puuttua julkaisun sisältöön.

Muilta osin selvityksessä ei ole yksilöity, mikä julkaisuissa katsottiin laitosjärjestystä vaarantavaksi tai herjaavaksi. Julkaisujen kuvitusta ja vitsejä voidaan pitää joiltakin osin seksistisinä ja jossakin määrin rasistisina, mutta ei nähdäkseni kuitenkaan sellaisessa määrin, että niiden julkaisemiseen olisi vankilan ulkopuolella ollut mahdollista puuttua. En siis näe julkaisuja kokonaisuudessaan tarkastellen perusteita sille, että sisältöä on kehoitettu muuttamaan ja että vankien ei ole annettu pitää niitä hallussaan.

Tapahtuma-aikaan vartiopäällikkönä toiminut on suullisesti kuultaessa täsmentänyt laitosjärjestyksen vaarantumisessa olleen kyse myös siitä, että asiattomien ja herjaavien julkaisujen salliminen antaa koko vankiyhteisölle viestin, joka on omiaan vaikuttamaan ilmapiiriin ja vankien käytökseen suljetussa laitoksessa. Ymmärrän, että suljetun laitoksen olosuhteissa voidaan nähdä tarpeelliseksi puuttua sellaisiin ilmiöihin, joita ei laitoksen ulkopuolella millään perusteilla pidettäisi vaarallisina. En kuitenkaan näe tämänkään perusteen olleen riittävä sananvapautteen puuttumiseksi tässä tapauksessa.

Mitä tulee siihen, että julkaisun sisältörajoituksista selvityksen mukaan sovitaan kurssilaisten kanssa jo ennakolta, kurssille osallistuvilla vangeilla ei liene mahdollisuutta aidosti ja vapaasti sopia asiasta, vaan kyse on tosiasiallisesti ilmaisuvapautta rajoittavasta ennakollisista viranomaismääräyksistä. Ymmärrän sinänsä, että kurssilaisten lisäksi mahdollisesti muille vangeille ja jopa vankilan ulkopuolelle jaettavan julkaisun toivotaan olevan korkeatasoinen ja hyvän tavan mukainen. Viranomaiset eivät

kuitenkaan voi lisätä toimivaltaansa nimeämällä ennakolta esittämiään sananvapauden rajoituksia sopimukseksi.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen muutoskehotuksen ja julkaisun poisottamisen lainvastaisuudesta Kylmäkosken vankilan tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Kylmäkosken vankilan johtajalle.

Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös Rikosseuraamusvirastolle tiedoksi.